

Л. Я. Посоленик

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1656-4420>

Scopus Author ID 57208184640

*Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України***САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ
МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ-СТОМАТОЛОГА**

L. Ya. Posolenyk

*I. Horbachevsky Ternopil National Medical University***STUDENT'S INDEPENDENT WORK AS THE BASIS OF EDUCATION OF
THE FUTURE DENTIST**

Анотація. В умовах зростаючої конкуренції на ринку освітніх послуг провідним фактором, який впливає на розвиток вищої медичної освіти в Україні, є вдосконалення якості підготовки лікарів. Основним його завданням є підготовка фахівців, спроможних успішно конкурувати на вітчизняному та європейському ринку послуг. Інтеграція до європейського науково-освітнього простору спонукає до впровадження новітніх норм і стандартів в освітній процес України та орієнтує заклади вищої освіти на високо мотивовану особу, що прагне саморозвитку, здатну самостійно поповнювати й оновлювати знання, вести самостійний пошук додаткового матеріалу, творчо ставитися до виконання навчальних завдань.

Збільшення частки самостійної роботи студентів стало основним елементом розвитку та вдосконалення якості сучасної вищої медичної освіти і свідчить про відхід від пасивної ідеології навчання («нехай мене навчать»). Для реалізації більш досконалих стандартів освітньої діяльності саме така реорганізація дозволяє підготувати майбутнього лікаря, який здатний до професійного зростання, має відчуття соціальної та корпоративної відповідальності, вміє приймати рішення у складних життєвих та виробничих випадках і є конкурентоспроможним на вітчизняному та європейському ринку послуг.

Для забезпечення якісного виконання студентами поставлених завдань: позааудиторної, аудиторної, творчої самостійної роботи та максимального покращення їх вмотивованості на кафедрі дитячої стоматології Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України було імплементовано й активно практикується один з інтерактивних методів навчання – кейс-метод. Даний метод аналізу реального клінічного випадку розкриває та формує у майбутнього лікаря аналітичні здібності, накопичення практичного досвіду, самостійність у прийнятті рішення, комунікативність, навички роботи з достатньо великим об'ємом інформації. Формування клінічного мислення у студентів-стоматологів проходить у процесі безпосередньої самостійної спроби розв'язування конкретної клінічної ситуації. Таким чином, розгляд й обговорення ситуаційних задач стимулює індивідуальну активність студентів, формує розвиток працьовитості та креативності, готовність взяти на себе відповідальність за результати власного навчання, дає можливість студентам скооперувати теоретичну підготовку та трансформувати її у практичні вміння, необхідні для майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: самостійна робота студента; кейс-метод; ситуаційні завдання; клінічне мислення; навчальний процес; мотивація; медична освіта.

Abstract. In the conditions of growing competition in the market of educational services, the leading factor influencing the development of higher medical education in Ukraine is the improvement of the quality of doctors' training. Its main task is to train professionals who can compete successfully in the domestic and European services market. Integration into the European scientific and educational space encourages the introduction of the latest norms and standards in the educational process of Ukraine and orients higher education institutions to a highly motivated person seeking self-development, able to replenish and update knowledge, search for additional material, creative approach to learning tasks.

Increasing the share of independent work of students has become a key element in the development and improvement of the quality of modern higher medical education and indicates a departure from the passive ideology of learning ("let me be taught"). To implement better standards of educational activities, such a reorganization allows to prepare a future doctor who is capable of professional growth, has a sense of social and corporate responsibility, is able to make decisions in difficult life and industrial cases and is competitive in the domestic and European services market.

To ensure the quality of students' performance of the set tasks: extracurricular, classroom, creative independent work and the maximum improvement of their motivation at the Department of Pediatric Dentistry, I. Horbachevsky Ternopil National Medical University implemented and actively practiced one of the interactive teaching methods - the case method. This method of analysis of a real clinical case reveals and forms in the future doctor analytical abilities, accumulation of practical experience, independence in decision-making, communication, skills of work with a sufficiently large amount of information. The formation of clinical thinking in dental students takes place in the process of direct independent attempt to solve a specific clinical situation. Thus, consideration and discussion of situational tasks stimulates individual activity of students, forms the development of diligence and creativity, willingness

© Л. Я. Посоленик

to take responsibility for the results of their own learning, allows students to cooperate theoretical training and transform it into practical skills necessary for future professional activity.

Key words: independent work of the student; case method; situational tasks; vocal thinking; learning process; motivation; medical education.

Вступ. Побудова нового українського громадянського суспільства вимагає необхідності формування спеціалістів з орієнтацією на особистість, на її духовність, інтелектуальність, на пошук спільних з європейськими цінностей та впровадження їх у медичній освіті. Сучасні досягнення науки і широке впровадження наукових технологій у виробничі процеси всіх галузей, у тому числі і у сферу медичного обслуговування населення, кардинально змінили не тільки умови трудового процесу, а й високо підняли планку вимог до випускників закладів вищої освіти (ЗВО). В умовах зростаючої конкуренції на ринку освітніх послуг провідним фактором, який впливає на розвиток вищої медичної освіти в Україні, є вдосконалення якості підготовки молодих фахівців з високим рівнем теоретичної підготовки зі своєї лікарської спеціальності, спроможних швидко та ефективно реагувати на сучасні досягнення медичної науки й успішно конкурувати на вітчизняному та європейському ринку послуг. Інтеграція до європейського науково-освітнього простору спонукає до впровадження новітніх норм та стандартів в освітній процес України й орієнтує заклади вищої освіти на високо мотивовану особу, що прагне саморозвитку, здатну самостійно поповнювати та оновлювати знання, вести самостійний пошук додаткового матеріалу, творчо ставитися до виконання навчальних завдань й готову впроваджувати нові технології в практичну діяльність у системі охорони здоров'я людини [6, 8].

Відповіддю на поставлене завдання стали затверджені у 2015 р. МОЗ України модернізовані навчальні плани підготовки спеціалістів галузей знань «Медицина», згідно з якими відбулося переорієнтування навчального навантаження дисциплін у бік скорочення аудиторного навантаження та зростання годин самостійної роботи студентів [1, 4, 5]. Самостійна робота студента (СРС) є основною формою засвоєння студентом навчального матеріалу та однією з основних складових професійної підготовки студентів у ЗВО, яка спрямована на саморозвиток необхідних здібностей майбутнього випускника. Формування навичок до самостійної роботи студента в умовах особистісно орієнтованого навчання є актуальним питанням підготовки висококваліфікованих медичних фахівців у закла-

дах вищої освіти МОЗ України [7]. Реорганізація навчального процесу активно спонукала медичні навчальні заклади сприяти найефективнішому оволодінню студентами теоретичними знаннями та виконанням практичних навичок, стимулювати до систематичного навчання, забезпечити формування та розвиток пізнавальних інтересів і здібностей, творчого мислення, умінь та навичок самостійної розумової праці, тобто імплемувати переведення студента з пасивного споживача знань в активного їх творця, що вміє сформулювати проблему та проаналізувати шляхи її вирішення. До засобів і методик, які допомагають студентам розкривати свою особистість, сприяють підвищенню якості навчання, належать інтерактивні технології навчального процесу, важливою та актуальною ланкою роботи яких є розвиток клінічного мислення у студента і здатності трансформувати засвоєні знання у вміння застосовувати їх у подальшій практичній діяльності [3, 9].

Мета статті – обґрунтування ефективності зростання годин самостійної роботи студентів в освітньому процесі у медичних закладах вищої освіти України.

Теоретична частина. Дитяча стоматологія – це складна і багатокомпонентна спеціальність, де фахівець, що діє як стоматолог, повинен мислити як педіатр. Підготовка і діяльність такого спеціаліста потребують багато сил, майстерності, часу та енергії. Кожен фахівець, який працює з дітьми, повинен знати особливості антенатального та постнатального періодів розвитку і формування твердих тканин зубів, кісток щелеп, м'яких тканин обличчя, а також як впливають на ці процеси стан здоров'я майбутньої матері і самої дитини, різні негативні фактори, що можуть призвести до виникнення і розвитку стоматологічних захворювань. Він також має знати особливості клінічних проявів і закономірностей перебігу патологічних процесів у щелепно-лицевій ділянці у дітей, а також методи лікування і профілактики стоматологічних захворювань у різні вікові періоди. Для формування у студентів 4 та 5 курсів стоматологічного факультету Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України високих професійних навичок, сприяння розвитку у

них творчих здібностей та клінічного мислення на кафедрі дитячої стоматології практикується один із інтерактивних методів навчання – кейс-метод («інтерактивний» – здатний до взаємодії, співпраці, діалогу), який базується на навчанні шляхом вирішення конкретних ситуаційних задач (завдань) та створює комфортні умови, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Це метод навчання, який полягає у моделюванні ситуації або використанні реальної ситуації з метою аналізу даного випадку, виявлення проблем, пошуку альтернативних методів вирішення та прийняття оптимального вирішення проблеми, що дозволяє здобути студентом теоретичні знання застосовувати у розв’язанні поставлених практичних завдань шляхом обговорення та дискусії [2, 10]. Дана методика спрямована на розвиток у студентів навичок самостійної роботи, аналітичних і комунікативних здібностей, стимулювання у них мотивації до професійного зростання, творчої активності й ініціативи, що дозволяє надалі самостійно та ефективно використовувати отримані знання, уміння і навички під час практичної діяльності лікаря-стоматолога, а також розвивати ті здібності, які дозволять не тільки успішно оволодіти фахом, а й у майбутньому вдосконалюватися у підвищенні своєї лікарської кваліфікації у безперервному професійному розвитку (БПР).

Важливим фактором ефективності самостійної роботи студента виступає система педагогічного забезпечення його активності в навчальному процесі, тобто активізація самовдосконалення і саморозвитку. Вказана навчальна діяльність вимагає від викладачів високої кваліфікації, професіоналізму та посилення відповідальності за імплементацію й формування у студентів навичок саморозвитку та мотивації до активного цілеспрямованого вивчення нового матеріалу. Самостійна робота студентів – це робота, яка планується, виконується за завданням, керованим викладачем опосередковано через спеціальні навчальні матеріали (ситуаційні задачі), орієнтована на індивідуальну або колективну (2–4 студенти) діяльність, що виконується майбутнім лікарем під керівництвом і контролем викладача, але без його прямої участі у спеціально відведений для цього аудиторний та позааудиторний час.

Формування мотивації здійснюється зусиллям викладача і полягає у плануванні самостійної роботи студентів: створення кейсу, формулювання запитань для аналізу клінічної ситуації, розробка

методичного забезпечення студентів по аналізу кейсу і підготовці до обговорення. Викладач повідомляє студентам основні завдання, які виносяться для самостійного опрацювання під час вивчення конкретної теми, й пояснює важливість навчання для майбутньої професійної діяльності. Перед початком заняття студенти повинні ознайомитись із запропонованою темою СРС та опрацювати призначену додаткову літературу для отримання нової інформації щодо розбору клінічних кейсів (позааудиторна робота). У відведений час для самостійної роботи, під час практичного заняття (аудиторна робота), викладач проголошує вступне слово, організовує дискусію, пропонує клінічні задачі індивідуально кожному чи для невеличких груп із 2–4 студентів, оцінює індивідуальні внески студентів в аналіз кейс-ситуації, забезпечує організацію роботи в малих групах студентів і взаємного обміну інформацією.

Для виконання СРС, спираючись на знання, отримані студентами на загальнобіологічних, загальноклінічних, стоматологічних кафедрах, кафедрі дитячих хвороб, та для навчання студентів особливостей клініки, діагностики та лікування стоматологічних захворювань у дітей різного віку можна використовувати такі задачі-кейси.

У хлопчика віком 5 років – підвищення температури тіла до 39,2 °С, біль у горлі, головний біль, нудота. Об’єктивно: слизова оболонка м’якого піднебіння, піднебінних дужок яскраво-гіперемійована, чітко відмежована від оточуючих тканин. Язик сухий, набряклий, його бічні поверхні вільні від нальоту, червоного кольору, грибоподібні сосочки помітно збільшені у розмірах. Шкіра обличчя, окрім блідо-носогубного трикутника, гіперемійована, вкрита мілкими плямистими висипаннями. Підщелепні лімфатичні вузли болісні при пальпації.

До таких клінічних ситуацій пропонується ряд запитань, на які студент має дати розгорнуту відповідь:

- Який найбільш імовірний діагноз?
- Які симптоми є ключовими при постановці діагнозу?
- Які додаткові дослідження необхідно провести для підтвердження діагнозу?
- Провести диференційну діагностику даного захворювання.
- Який метод лікування доцільно обрати в даному випадку?
- Консультація якого фахівця необхідна у даному випадку?

• Які інноваційні технології і методи лікування будуть найефективнішими в даному випадку?

Після цього студенти ставлять запитання викладачу та аналізують отримані дані. Далі проводиться детальне обговорення клінічної ситуації і відповідей студентів, їх погляди на вирішення поставлених завдань, можливі помилки в інтерпретації результатів обстежень, у проведенні диференційної діагностики та складанні планів обстежень і лікування, причин їх виникнення та шляхів попередження й усунення.

Завершальним етапом виконання СРС є аналіз підсумків та оцінювання проведеної роботи. Оцінюються теоретична підготовка студентів, практичні навички, клінічне мислення, участь у дискусії, взаємодія у групі, компетентісний підхід до розв'язання завдання, вміння прийняти правильне рішення у конкретній ситуації.

Шляхом виявлення, усунення та аналізу допущених студентом помилок забезпечується формування уміння порівнювати вивчену інформацію, виділяти головне та набуття студентом нових знань та умінь під керівництвом, але без безпосередньої участі в цьому процесі викладача. Такий діалог охоплює всі розділи навчальної програми і дозволяє найбільш повно використовувати ситуаційні задачі для навчання студентів, розширює уявлення аналізу клінічної ситуації та допомагає обирати найбільш коректну й доцільну тактику ведення пацієнта та однозначно сприяє формуванню і розвитку клінічного мислення у студента-випускника. Даний метод навчання дозволяє одночасно залучати та утримувати увагу групи студентів, а не одного, як при звичайному опитуванні, і паралельно підсумовувати освоєння кожним студентом знань усіх етапів вивчення нозологічних одиниць на основі уявлень про етіологію і патогенез, методи дослідження, клінічні симптоми, диференційну діагностику провідних синдромів, основних принципів лікування і профілактики для гідного виконання професійної діяльності у подальшому. Завдяки ефективній співпраці та взаємодії між викладачем і студентами та за допомогою застосування кейс-методу майбутній спеціаліст отримує можливість систематизувати свої знання, поглиблюючи при цьому навички клінічного аналізу та вдосконалювати вміння самостійно використовувати набуті теоретичні знання у практичній діяльності.

Отже, під час виконання самостійної роботи відбувається поглиблення та закріплення знань з дисципліни і вдається вирішити протиріччя

взаємозв'язку теорії та практики. СРС дозволяє студенту проявити ініціативу, наполегливість і дисциплінованість, відчуття самостійності, оволодіти практичними навичками, формує позитивну мотивацію до навчання, розвиває логіку, ерудицію, виховує сумлінне ставлення до навчальної роботи, почуття обов'язку, працездатності та відповідальності за свою власну навчальну діяльність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Збільшення частки самостійної роботи студентів стало основним елементом розвитку та вдосконалення якості сучасної вищої медичної освіти і свідчить про відхід від пасивної ідеології навчання («нехай мене навчать»). Для реалізації більш досконалих стандартів освітньої діяльності саме така реорганізація дозволяє підготувати майбутнього лікаря, який здатний до професійного зростання, має відчуття соціальної та корпоративної відповідальності, вміє приймати рішення у складних життєвих та виробничих випадках і є конкурентоспроможним на вітчизняному та європейському ринку послуг.

Для забезпечення якісного виконання студентами поставлених завдань: позааудиторної, аудиторної, творчої самостійної роботи та максимального покращення їх вмотивованості на кафедрі дитячої стоматології Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України було імплементовано й активно практикується один з інтерактивних методів навчання – кейс-метод. Даний метод аналізу реального клінічного випадку розкриває та формує у майбутнього лікаря аналітичні здібності, накопичення практичного досвіду, самостійність у прийнятті рішення, комунікативність, навички роботи з достатньо великим об'ємом інформації. Формування клінічного мислення у студентів-стоматологів проходить у процесі безпосередньої самостійної спроби розв'язування конкретної клінічної ситуації. Таким чином, розгляд й обговорення ситуаційних задач стимулює індивідуальну активність студентів, формує розвиток працьовитості та креативності, готовність взяти на себе відповідальність за результати власного навчання, дає можливість студентам скооперувати теоретичну підготовку і трансформувати її у практичні вміння, необхідні для майбутньої професійної діяльності.

Планування, управління і контроль самостійної роботи студента на кафедрі здійснює викладач, проте може бути ефективною лише при щирій зацікавленості студента в самостійному вивчен-

ні матеріалу для досягнення загальної мети свого навчання.

Збільшення частки СРС у педагогічному процесі є перспективним, оскільки підвищує мотивацію студента до навчання та засвоєння нового матеріа-

лу. Подальшого розвитку вимагає пошук новітньої навчальної літератури та сучасних інтернет-ресурсів для розширення уявлень і можливостей виконання даної роботи як викладачем, так і студентом.

Список літератури

1. Актуальність організації ефективної самостійної роботи студентів при вивченні фармакології / С. Ю. Чечотіна, Р. В. Луценко, Т. О. Дев'яткіна [та ін.] // Медична освіта. – 2019. – № 4. – С. 56–61.

2. Єгудіна Є. Д. Імплементация кейс-методу у формуванні клінічного мислення студентів-медиків / Є. Д. Єгудіна, Л. В. Сапожниченко, Ю. В. Козлова // Медична освіта. – 2019. – № 2. – С. 79–85.

3. Клиническое мышление: проблемы формирования и возможности развития / А. Г. Мингаирова, Е. Б. Павлинова, Н. Ю. Власенко [и др.] // Медицинский альманах. – 2017. – № 2 (47). – С. 27–30.

4. Комнацький Б. Ю. Оптимізація та роль самостійної роботи студентів стоматологічного факультету як шлях до підвищення якості освіти / Б. Ю. Комнацький, А. В. Повшенюк, О. О. Коцюра // Медична освіта. – 2017. – № 2. – С. 24–27.

5. Мерецький В. М. Роль самостійної роботи студентів в організації навчального процесу / В. М. Мерецький // Медична освіта. – 2015. – № 3. – С. 113–115.

6. Модернізація організації навчального процесу в університеті: сучасні принципи викладання на європейських засадах / Н. К. Гребень, Л. І. Остапюк,

М. Р. Мруга, О. В. Стеченко // Реалізація Закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України : тези доп. Всеукр. навч.-наук. конф. – Тернопіль : ТДМУ, 2015. – С. 87–88.

7. Науково-методичне спрямування організації та контролю самостійної роботи студентів у НМУ імені О. О. Богомольця / К. М. Амосова, О. В. Стеченко, І. В. Васильєва [та ін.] // Медична освіта. – 2016. – № 2. – С. 60–63.

8. Стеченко О. В. Євроінтеграційні зміни у вищій медичній та фармацевтичній освіті: найближчі перспективи / О. В. Стеченко // Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». – 2015. – № 1/33. – С. 202–211.

9. Формування клінічного мислення студентів за допомогою використання ситуаційних завдань / О. Г. Буряк, Н. Д. Павлюкович, О. В. Павлюкович, К. А. Чимпой // Медична освіта. – 2019. – № 1. – С. 10–12.

10. Lopina N. Practically-oriented case-teaching methods in continuing medical education based on information web technologies / N. Lopina, L. Zhuravlyova // Continuing Professional Education: Theory and Practice (series: pedagogical sciences). – 2018. – No. 3–4. – P. 67–73.

References

1. Chechotina, S.Yu., Lutsenko, R.V., Devyatkina, T.O., Kolot, E.H., & Sydorenko, A.H. (2019). Aktualnist orhanizatsiyi efektyvnoyi samostiynoyi roboty studentiv pry vyvchenni farmakolohiyi [The relevance of effective students' individual work during practical training of pharmacology]. *Medychna osvita – Medical Education*, 4, 56-61 [in Ukrainian].

2. Yehudina, Ye.D. (2019). Implementatsiya keys-metodu u formuvanni klinichnoho myslennya studentiv-medykiv [Implementation of case-method in the formation of clinical thinking of medical students]. *Medychna osvita – Medical Education*, 2, 79-85 [in Ukrainian].

3. Mingairova, A.G., Pavlinova, E.B., Vlasenko, N.Yu., Polyanskaya, N.A., Savchenko, O.A., Kirshina, I.A., & Demchenko, V.I. (2017). Klinicheskoye myshlenie: problemy formirovaniya i vozmozhnosti razvitiya [Clinical thinking: the problems of formation and the possibility of development]. *Meditsinskiy almanakh – Medical Almanac*, 2 (47), 27-30 [in Russian].

4. Komnatskiy, B.Yu. (2017). Optyimizatsiya ta rol samostiynoyi roboty studentiv stomatolohichnoho fakultetu yak shlyakh do pidvyshchennya yakosti osvity [Optimization and role of individual students' work of dentistry faculty as a

way to education quality improvement]. *Medychna osvita – Medical Education*, 2, 24-27 [in Ukrainian].

5. Meretskiy, V.M. (2015). Rol samostiynoyi roboty studentiv v orhanizatsiyi navchalnoho protsesu [The role of independent work of students in the organization of the educational process]. *Medychna osvita – Medical Education*, 3, 113-115 [in Ukrainian].

6. Hreben, N.K., Ostapyuk, L.I., Mruha, M.R., & Stechenko, O.V. (2015). Modernizatsiya orhanizatsiyi navchal'noho protsesu v universyteti: suchasni pryntsyypy vykladannya na yevropeyskykh zasadakh [Modernization of the organization of the educational process at the university: modern principles of teaching on a European basis]. *Realizatsiya Zakonu Ukrayiny «Pro vyshchu osvitu» u vyshchiy medychniy ta farmatsevtichniy osviti Ukrayiny: tezy dop. Vseukr. navch.-nauk. konf. – Implementation of the Law of Ukraine “On Higher Education” in Higher Medical and Pharmaceutical Education of Ukraine: thesis. All-Ukrainian scientific-scientific conf. (pp. 87-88)*. Ternopil: TDMU [in Ukrainian].

7. Amosova, K.M., Stechenko, O.V., Vasylyeva, I.V., Kovalishyn, K.S., & Zakharchenko, M.V. (2016). Naukovo-metodychne spryamuvannya orhanizatsiyi ta

kontrolyu samostiynoyi roboty studentiv u NMU imeni O. O. Bohomoltsya [Scientific and methodological guidance of organization and control over students' self learning in Bohomolets national medical university]. *Medychna osvita – Medical Education*, 2, 60-63 [in Ukrainian].

8. Stechenko O.V. (2015). Yevrointehratsiyni zminy u vyshchiiy medychniy ta farmatsevtychniy osviti: nayblyzhchi perspektyvy [European integration changes in higher medical and pharmaceutical education: short-term prospects]. *Lyudynoznavchi studiyi. Seriya «Pedagogika» – Anthropological studies. “Pedagogy” series*, 1 (33), 202-211 [in Ukrainian].

9. Buryak, O.H., Pavlyukovych, N.D., Pavlyukovych, O.V., & Chymпой, K.A. (2019). Formuvannya klinichnoho myslennya studentiv za dopomohoyu vykorystannya situatsiynykh zavdan [The formation of students' clinical thinking by means of situational tasks usage]. *Medychna osvita – Medical Education*, 1, 10-12 [in Ukrainian].

10. Lopina, N., & Zhuravlyova, L. (2018). Practically-oriented case-teaching methods in continuing medical education based on information web technologies. *Continuing Professional Education: Theory and Practice (series: pedagogical sciences)*, 3-4, 67-73 [in Ukrainian].

Отримано 06.09.21
Рекомендовано 21.09.21

Електронна адреса для листування: posolenykly@tdmu.edu.ua